

**ЗНАЧЕНИЕ НА САМОПРИЗНАНИЕТО НА ДЕЕЦА
ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА НАКАЗАНИЕТО**

Петя Митрева¹

I. Наказателноправни и процесуални аспекти на проблема

Значението на самопризнанието в наказателния процес е извървяло дълъг път от ”царицата на доказателствата”, който аксиоматично предопределя ролята му за решаване на делото векове наред, до основополагащия правен принцип, че присъдата не може да почива само на самопризнанието, изложен в чл. 116 от Наказателно-процесуалния кодекс (НПК).

Процесуалната същност на самопризнанието като доказателствено средство и средство за защита е широко изследвана в процесуалната литература². То е предмет на научни анализи в контекста на презумпцията за невиновност³, а понастоящем и като абсолютна процесуална предпоставка за съкращаване на наказателното производство в съдебната му фаза при разглеждане на наказателни дела по реда на съкратено съдебно следствие и споразумение⁴.

В исторически аспект ускореният механизъм за приключване на наказателни дела не е непознат на процесуалното ни право. Съгласно чл. 751 от Временните съдебни правила, въведени по времето на Временното руско управление⁵ след Освобождението: „Ако самопризнанието на подсъдимия не възбужда никакво съмнение, съдът, без да извършва по-натъшно издирване, може да постанови присъда”. Тази разпоредба е възпроизведена в чл. 385 от Закона за наказателното

¹ *Докторант в Академията на МВР.*

² Вж. *Саранов, Н.*, Българско наказателно-процесуално право, Том II, стр.258, С., 1937 г.; *Топалов, П.*, Самопризнанието и неговото доказателствено значение, Бюлетин бр.1, 1974г., ВСШ “Г. Димитров”-МВР, стр.104-117; *Радева, Р.*, Правото на защита на обвиняемия в наказателния процес на НРБ, С., 1985 г., стр.28-33; *Бацаров, Ив.*, Обяснения на обвиняемия, С., 1986г., стр.106-143.

³ Повече по въпроса вж. *Павлов, Ст.* Наказателен процес на Република България, обща част, С., 1996, с.365;

⁴ При предварителното изслушване на страните подсъдимият може да признае изцяло фактите, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт, като се съгласи да не се събират доказателства за тези факти (Чл. 371, т.2 от НПК); Съдът запитва обвиняемия разбира ли обвинението, признава ли се за виновен, разбира ли последиците от споразумението, съгласен ли е с тях и доброволно ли е подписал споразумението. (Чл. 382, ал.4 от НПК) По този въпрос вж. *Раймундов П.*, Особени наказателни производства, С, 2010 г.

⁵ Това предрешава и въпросът за влиянието на руския наказателнопроцесуален кодекс при изграждането на наказателноправната и процесуалната система в следосвобожденска България. Повече по въпроса вж. *Андреев М.*, С.1993, История на българската буржоазна държава и право 1878-1917г. С.141 и сл.

съдопроизводство (ЗНС) от 1897 г.⁶ и се използва в съдебната практика до 9 септември 1944г.⁷

Понастоящем, въпросът за същността и съдържанието на самопризнанието отново буди интерес – в контекста на съвременната правна реалност – при условията на пълноправното членство на България в Европейския съюз и влиянието на англосаксонското право върху страни с континентален тип правна система – с въвеждането на съкратени процедури в процесуалните кодекси в Европа, като аналог на американския модел на споразумението- т. нар. *plea bargaining*⁸.

В Становище № 6 от 2004 г. на Консултативния съвет на Европейските съдии⁹ (КСЕС) се препоръчва в националните правни системи на държавите членки да бъде въведено признанието на вина и сключване на споразумение в хода на наказателното дело като един от механизмите за съкращаване на процеса. КСЕС отчита обстоятелството, че моделът на споразумението и намаляването на наказанието при признание на вина е характерен преди всичко за страните с англосаксонски тип правна система¹⁰ и отправя препоръка към държавите да разгледат този въпрос в контекста на особеностите на националните си наказателни процедури¹¹.

Препоръка № R (87) 18 на Комитета на министрите на държавите членки обвързва моделът на „признанието на вина” и намаляване на наказанието с ранния етап на това признание и неговото значение за доказване в процеса от една страна, а от други- с по-маловажни случаи на престъпления.¹²

⁶ Обн. ДВ, бр. 77 от 7. IV.1897 г.

⁷ Разпоредбата на чл. 385 от ЗНС определя възможност за съда при направено признание от страна на подсъдимия да съкрати съдебното следствие и да премине към прения на страните и е подложена на сериозна критика от страна на авторитетни български учени с аргумента, че противоречи на основни принципи на наказателния процес. Ето защо нормата не е възпроизведена в следващите наказателнопроцесуални кодекси, които извеждат на преден план принципа на служебното начало и забраната присъдата да се основава единствено на самопризнанието. Повече по въпроса, вж. *Токушев, Д.* Съдебната власт в България, С., Сиби, 2003 г., с. 289.

⁸ *Fisher, George, Stanford*, Plea Bargaining Triumph. A history of plea bargaining in America, , California, 2003; *Fabri, M.* Criminal procedure and public prosecution reform in Italy: a flash back, Pisa, 7 September 2007; Plea Bargaining and procedural justice, Michael M. O’Hear; Marquette University Law School, April 2007

⁹ Решението, публикувано в Становища на консултативния съвет на европейските съдии, издание Център за обучение на адвокати „Кръстю Цончев”, С., 2009г., с.117-170.

¹⁰ По този въпрос – Maximo Langer, International Law Journal, Vol. 45: From legal Transplants to Legal Translation: The globalization of Plea Bargaining and the Americanization Thesis in Criminal procedure, стр. 3-8

¹¹ В цитираното становище въпросът за признанието на вина е разгледан като механизъм за намаляване на присъдата и съкращаване на процесуалните срокове, съобразно изискванията на чл. 6 от Конвенцията за защита правата на човека за справедлив процес и разумен срок на гледане на делото¹¹.

¹² Recommendation No. R (87) 18 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Simplification of Criminal Justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 September 1987)

В унисон с европейската тенденция за предвиждане на механизми за ускоряване на наказателния процес, както и с оглед практическите нужди от „разтоварване” на съдебната система с цел по-ефективното ѝ функциониране, през 1999 г. в НПК (отм.) е въведен института на споразумението¹³, а с влизането в сила на новия НПК от 29.04.2006г. и този на съкратеното съдебно следствие.¹⁴ Като резултат от направено самопризнание и двата института предвиждат възможност за смекчаване на наказанието – по реда на чл. 58а от НК в хипотезата на чл. 371, т.2 от НПК –и възможност да приложение на чл. 55 от НК без да са налице фактически основания за това- когато делото се решава по реда на гл. 29 от НПК.

Значението на самопризнанието, направено в хода на диференцираните процедури по НПК върху смекчаване на наказанието налага въпросът за неговата същност и характеристики да бъде преосмислен и разгледан на плоскостта на наказателното право, като се постави въз основата на двуединната цел на наказанието, определена в чл. 36 от НК, както и основните начала за определяне на наказанието, визирани в чл. 54 и чл. 55 от НК.

II. Самопризнанието – смекчаващо наказателната отговорност обстоятелство.

1. Сравнителноправен анализ

За разлика от наказателните кодекси на други държави¹⁵, българският Наказателен кодекс определя смекчаващите и отегчаващите обстоятелства видово и ги отнася към една от следните няколко групи: степен на обществена опасност на деянието; степен на обществена опасност на дееца; подбудите за извършване на престъплението; други смекчаващи и отегчаващи вината обстоятелства, като по този начин не предпоставя значението на самопризнанието като смекчаващо обстоятелство, а предоставя възможност на съда да го прецени в контекста на всички останали обстоятелства по делото.¹⁶

¹³ Чл. 414ж-чл.414к - Прекратяване на наказателно производство със споразумение НПК(отм. ДВ. бр.86 от 28 Октомври 2005г.) , като се запазва почти в непроменен вид в сега действащия НПК. Повече по въпроса- *Раймундов, П.*, С., 2005 г. Особени наказателни производства, стр.301-313.

¹⁴ Вж. *Чинова, М., Г. Гатев*, Съкратено съдебно следствие по НПК, С., 2009 г.

¹⁵ В УКРФ - ст. 61,ч.1, т.а-к изброява обстоятелствата смекчаващи наказанието, а чл. 63, ч.1т.а-н – отегчаващите обстоятелства.

¹⁶ Това решение е последователно възприето от всички наказателни кодекси. Вж-чл. 60, чл.61 от Н. З.от 1896 г.- смягчаващи вината обстоятелства и чл. 35, ал.1 и ал.2 от НК от 1951г.,отм. ДВ. бр.26 от 02 април 1968 г.

Въпросът за същността и значението на фактическите обстоятелства по чл. 56 от НК за индивидуализацията на наказанието изисква самостоятелно изследване. Ето защо, в настоящото изложение ще бъде разгледан единствено проблемът за самопризнанието като смекчаващото наказателната отговорност обстоятелство. Както съдебната практика, така и наказателноправната теория традиционно разглеждат самопризнанието като смекчаващо наказателната отговорност обстоятелство.¹⁷ По-старата съдебна практика го третира като смекчаващо отговорността обстоятелство, тъй като го приема като израз на искрено разкаяние на подсъдимия. В този смисъл са и някои по-нови решения на съдилищата. В решение № 223 от 09.12.2008г. на ВТАС по в.н.о.х.д. № 270 от 2008 г. НО, е възприето, че „не голото самопризнание самопризнание, а истинското разкаяние” следва да се кредитира като смекчаващо отговорността обстоятелство. На тази плоскост признанието е разгледано като смекчаващо отговорността обстоятелство и в решение № 193 от 14.05.1991г. по н.д. № 35 от 1991г. и др. В някои други решения на съдилищата¹⁸ самопризнанието се приема за смекчаващо отговорността само ако има процесуалната стойност, а не с оглед последващата морална оценка на подсъдимия и неговото отношение към извършеното, изразено в съжаление.

В сравнително-правен аспект чуждестранното законодателство му отрежда същото значение. В САЩ и другите държави с англосаксонски тип правна система признанието на вината (*guilty plea*) има пряк ефект върху занижаване на санкцията.¹⁹ Съгласно чл. 144 от Английският законът за наказателното правосъдие²⁰ по преценка на съда признанието на обвиняемия може да смекчи наказанието. Наказателният кодекс на Руската федерация (УКРФ) определя самопризнанието като едно от законоустановените смекчаващи обстоятелства (ч.1, ст. 61, б.”и”), като нормата изрично определя какво е съдържанието на самопризнанието – явяване пред надлежните органи с признание на вината, активно съдействие за разкриване на

¹⁷ *Лютов К.*, Към въпроса за определяне на наказанията, С., 1960 г. ,с.93 и цитираната там съдебна практика; *Михайлов, Д.* Личността на престъпника, Годишник на СУ, ЮФ, т.XI, 1968 г.; *Михайлов, Д.* Проблеми на наказателното право, Обща част, С.2007 г., с.167; *Крюков, А. А.* Назначение наказания ниже низшего предела, Сибирский Юридический Вестник, №4/2004.

¹⁸ Решение № 1085/30.12.2005г. на ВКС по н.д. № 577/2005г., решение № 500 от 05.02.2009 г. по н.д. № 480 от 2008г. на Н.К. П Н.О. на ВКС и др.

¹⁹ Този ефект се постига при решаване на делото по съкратена процедура, наречена *plea bargaining*, която се прилага от началото на 19в. в щата Масачузетс - САЩ и постепенно се разпространява в други щати, а от кр. на 20в. и в страни от континантален тип. Повече по въпроса- *Fisher, George*, Stanford, , *Plea Bargaining Triumph. A history of plea bargaining in America*; California, 2003

²⁰ По въпроса вж. *Есаков Г.А., Крылова Н.Е., Серебрянкова А.В.*, Уголовное право зарубежных стран, Москва, 2009, с.276.

престъплението, разобличаване на другите съучастници и имущество, придобито по престъпен начин. Всяка една от четирите форми има самостоятелно значение. Деятелното разкаяние е изведено като самостоятелно основание за освобождаване от наказателна отговорност по чл. 75 УК РФ.²¹

Сложната юридическа природа на самопризнанието изисква анализа на материалноправната му същност да бъде поставен на няколко плоскости:

- *разглеждане на самопризнанието като обстоятелство, влияещо върху степента на обществена опасност на дееца;*
- *определяне на самопризнанието като елемент от системата на смекчаващите и отегчаващите обстоятелства;*
- *правно значение на самопризнанието и разкаянието;*
- *самопризнанието като основание за прилагане на поощрителни норми от НК.*

2. Значение на самопризнанието за степента на обществена опасност на дееца

2.1. Най-голямо значение на обществената опасност на дееца придават привържениците на антропологическата²² и социологическата школа²³, които обясняват престъпленията с вродени качества на техните извършители. Това на практика обезсмисля индивидуализацията на наказанието, тъй като този въпрос е предварително предпоставен от теорията за вродените качества на престъпника.

На диаметрално противоположна позиция стоят представителите на класическата школа, които изцяло negliжират личността на дееца, респективно неговото поведение след извършване на деянието. Така въпросът за индивидуализацията на наказанието отново бива изместен, но в посока- не към престъпният деец, а към престъпният резултат и вредните последици от деянието.

Съвременната концепция на наказателното право и целите на наказателния закон, в частност на наказанието изхождат от разбирането за съответствието между престъплението и наказанието, което осигурява неговата справедливост и ефективност, а от тук и потенциала му да постигне целите си. През този съвременен поглед ще бъде

²¹ *Энциклопедия уголовного права*, т.9, Назначение наказания, с.348- 352

²² Основоположник на антропологическата школа в наказателното право е Ч. Ломброзо, повече по въпроса *Романо Ш. Х.* Коментар на наказателния закон, Т.1, ч.1, С., 1933г. с.13 и сл. и *Уголовное право России, общая часть*, под редакцией А. И. Рарог., Москва, 2007г. , с. 464-474.

²³ Основатели на социологичната школа са Ферри и Гарафало, които изхождат от социалния характер на престъплението и факторите, които го обуславят и отричат наказанието като мярка. Вж. *Романо, Ш. Х.* цит. съч. с.146

разгледано и самопризнанието като обстоятелство, което смекчава наказателната отговорност.

2.2. Изясняване на този проблем изисква повече яснота по въпроса кои обстоятелства, свързани с дееца²⁴ са от значение за определяне на наказанието и какво е мястото на самопризнанието сред тях.

При отчитане степента на обществената опасност на дееца, съдът следва да изхожда винаги от обстоятелството, че основно значение за определяне на наказанието има обществената опасност на деянието, а всички останали обстоятелства са с второстепенно значение.²⁵ Въз основа на този фундамент са изградени принципите на законност при определяне на наказанието по чл. 54 от НК, принципът на съответствие между престъплението и наказанието, съгласно чл. 35, ал.3 от НК.

Степента на обществена опасност на дееца не е самостоятелна категория, а част от елементите на системата от несъставомерни обстоятелства по чл. 56 от НК. Ето защо тази правна категория има вторична природа, чието съществуване се поставя в зависимост от осъществяването на състава на престъплението. Това е и първата зависимост на степента на обществена опасност на дееца- тя се разглежда във връзка с обществената опасност на деянието, като в доктрината е застъпено становището, че обществената опасност на дееца на първо място се отразява в деянието, последното е определящо за вида и размера на санкцията²⁶. Това извежда и извода, че личността на престъпника няма априорно значение за определяне на наказанието²⁷, както и, че тя е основание на индивидуализацията на наказанието, а не на института на наказателната отговорност²⁸. От това следва, че и самопризнанието не може да има определящо значение за индивидуализацията на наказанието. В допълнение - с основание е изтъкнато в науката, че центъра на тежестта при определяне на санкциите не може да бъде пренасяна върху субективната страна на престъплението²⁹. Това с още по-голямо

²⁴ Според К. Лютов по-прецизно е да се каже обстоятелства, свързани с дееца, а не обществена опасност на дееца: Нови положения относно наказанията в НК на НРБ, С., 1972 г. с.86

²⁵ *Лютов К.* Към въпроса за определяне на наказанието, С, 1960 г. , с.80-83 и *Гиргинов Ан, Здр. Трайков*, Теоретико-практически коментар на Наказателния кодекс, Обща част, том II, с.307 и сл.

²⁶ Вж. *Ненов, Ив.* Наказателно право на Република България, Обща част, Том II, С. 1992 г. , с. 285, *Михайлов, Д.* , Личността на престъпника, Годишник на СУ, ЮФ, т.XI, 1968 г.; *Михайлов, Д.* Проблеми на наказателното право, Обща част, С., Сиела, 2007 г., с. 156.

²⁷ Вж. *Михайлов Д.* Индивидуализация на наказателната отговорност, Правна мисъл, кн. 5/1981 г. , в Проблеми на наказателното право, Обща част, С., Сиела, 2007 г., с.931.

²⁸ Вж. *Лейкина*, Личност преступника и уголовная ответственность, Издателство Ленинградского университета, 1968г.. стр. 77

²⁹ Вж. *Лютов К.*, Нови положения относно наказанията на НРБ, С., 1972 г. с. 86.

основание е валидно за самопризнанието, което също е обективиран в реалността психически процес, но след извършване на престъплението.

Принципът, че обществената опасност на деянието е водеща при определяне на санкциите в особената част на кодекса обосновава извода, че поведението на дееца след извършване на деянието не може да има предопределящо и основно значение и за индивидуализиране на конкретното наказание.

2.3. На следващо място въпросът за степента на обществена опасност на дееца може да бъде поставен само във връзка с образувано наказателно производство и то на етап, когато са събрани достатъчно доказателства за извършеното престъпление и участието на обвиняемия в него. Следователно за обществена опасност на дееца можем да говорим не по принцип, а само във връзка с конкретно наказателно производство. Това обвързва категорията степен на обществена опасност с материалното понятие за субект на престъпление от една страна, а от друга - с процесуалното качество обвиняем или подсъдим. Следователно степента на обществената опасност на дееца не е постоянна величина, нито величина, която съществува сама за себе си, а се проявява само във връзка с решаване на определено наказателно дело. Това я прави по-богата по съдържание от понятието за субект на престъпление, и влече след себе си друг въпрос – кои от обстоятелствата, характеризиращи конкретната личност като член на обществото са значими и отразяват степента на обществена опасност на дееца в точно определен времеви момент.

Ето защо въпросът за степента на обществена опасност на дееца изисква да се изясни и връзката между понятията наказателноотговорно лице³⁰ и личност на престъпника. На този въпрос са посветени редица изследвания.³¹ Безспорна е зависимостта и взаимната им обусловеност - не можем да говорим за субект на престъплението, само като съвкупност от законоустановени признаци, без да държим сметка за социалната природа на лицето- носител на тези качества. От друга страна категорията личност на престъпника се изследва само във връзка с извършено престъпление, т.е с наказателноотговорното лице. При разглеждане на съотношението между субекта на престъплението и личността на дееца по-скоро следва да се държи сметка за различните гледни точки, от които изхожда наказателното право – в учението

³⁰ В настоящата разработка използваме понятията субект на престъпление и наказателноотговорно лице като равностойни.

³¹ Повече по въпроса виж в: Личность преступника, Авторски колектив, Москва, 1975г., *Лейкина, Н.Н* Личность преступника и уголовная ответственность, Издателство Ленинградского университета, 1968г. и цитираната там литература; *Михайлов Д.*, Личността на престъпника, Годишник на СУ, ЮФ, т. XI, 1968, с.233-251.

за субекта акцентът е поставен върху признаците, които трябва да притежава едно лице, за да бъде извършител на престъпление или – конкретен вид престъпление. От друга страна- съдържанието на понятието личност на престъпника не се изчерпва само с наличието на признаците на субекта. Следователно трябва да се намери отговор на въпроса кои са онези качества от личността на подсъдимия, които са от значение за делото и в светлината на изследвания проблем къде е мястото на самопризнанието като материална категория. Очевидно, за разлика от други качества на дадено лице, които могат да бъдат или законоустановени признаци на основен, квалифициран или привилегирован състав, или смекчаващи, респ.- отегчаващи обстоятелства, самопризнанието никога не може да бъде съставомерен признак, нито отегчаващо обстоятелство. Разбира се този извод се подкрепя и от още един логически аргумент- изпълнителното деяние, с което се извършва престъплението е общественоопасно, то не може да бъде правомерно. Да се включи в състава на престъплението правомерно поведение, каквото е самопризнанието, би било логически и правен абсурд, който ще доведе до извода за правомерно престъпление. *Това аргументира извода, че признанието не е категория, характеризираща субекта на престъплението, респективно- не може да има определящо значение за отмерване на наказанието. Този извод се подкрепя допълнително и от природата на самопризнанието като последващ престъплението факт. Не може последващата престъплението дейност да е критерий за отмерване на санкциите. Това нарушава основополагащия принцип на съответствието между престъпление и наказанието, чл. 35 от НК и измества центъра на тежестта от обществената опасност на деянието, към личността на дееца.*

3. Самопризнанието на дееца – елемент от системата на смекчаващи и отегчаващи наказателната отговорност обстоятелства

3.1. Съобразно изискванията за индивидуализация на наказанието, съдът следва да съобрази индивидуалните особености на случая и да наложи най-подходящото по вид и размер наказание, съобразно целите на специалната и генералната превенция. С оглед разнообразието на фактическите обстоятелства, много рядко в практиката се среща хипотеза по наказателно производство да има само смекчаващи или само отегчаващи обстоятелства. Ето защо при решаване на случая дейността на съдията е свързана с преценка на даден факт и неговото значение по

делото, като го отнесе към една от двете групи – на смекчаващи или отегчаващи обстоятелства, като ги съпостави. Това е и най-трудната практическа задача на съдията, тъй като се касае за сравняване на качествено различни обстоятелства.³² Всички тези фактори, които са външни, обективни спрямо самопризнанието, в съчетание с неговото съдържание- в какво точно се изразява, дали само формално потвърждава вече известни по делото факти или внася нови моменти по делото, предопределят и ролята на самопризнанието като смекчаващо наказателната отговорност обстоятелство.

Следователно въпросът за значението на самопризнанието като смекчаващо обстоятелство, следва да се постави не сам за себе си, а като елемент от система несъставомерни обстоятелства, които следва да се преценяват в тяхната съвкупност. Ето защо проблемът за значението на самопризнанието и неговото място сред останалите смекчаващи наказателната отговорност обстоятелства следва да бъде разгледан на няколко равнища.

- на първо място – правната квалификация на извършеното престъпление и обществените отношения, които то засяга. Системата от обществени отношения – обект на престъплението са както основата, върху която са изградени санкциите в особената част на Кодекса, така и основата върху която следва да се разгледа самопризнанието. Към тази група спадат въпросите дали с направеното самопризнание се прекъсва трайно престъпно състояние, дали обектът на престъплението е само застрашен или е настъпило реално увреждане, и ако е настъпило- какъв е характера му.

- в допълнение- самопризнанието винаги има конкретно съдържание, свои собствени характеристики. То не се подразбира от само себе си, винаги има конкретно съдържание, което е различно за различните случаи и е обусловено от както от материални фактори- извършеното деяние, дали е извършено в съучастие, така и от процесуални фактори, които не винаги са известни на дееца- на какъв етап от разследването е наказателното производство, кои факти са установени, чрез какви способности на доказване. Всички тези въпроси са свързани със значението на самопризнанието за подпомагане на разследването.

Следователно, при преценка дали самопризнанието е смекчаващо наказателната отговорност обстоятелство, следва да се вземе предвид, че то не е константна, нито абстрактна величина. Ето защо трябва да се преценява значимостта на признанието не

³² Повече по този въпрос виж *Лютюв К.*, Нови положения относно наказанията в НК на НРБ, С., 1972 с.102

само по себе си – а с оглед събраните доказателства по делото, неизвестните факти, сложността на случая, вида престъплението, съучастниците. Нещо повече- за разлика от останалите обстоятелства, които се отразяват в обществената опасност на дееца, в хода на производството може да се установи, че признанието на извършителя не се подкрепя от останалите доказателства по делото или не отговаря на истината. Това произтича от комплексната правна природа на самопризнанието- за разлика от други материални обстоятелства, които биха могли да се определят като смекчаващи или отегчаващи, то има двойствена природа –наказателноправна – като обстоятелство по чл. 56 от НК и процесуална - като доказателствено средство и средство за защита. Именно с оглед на последното му качество самопризнанието може да не отразява реални факти и това по никакъв начин не завишава степента на обществена опасност на дееца. Разбира се в материален смисъл, признания, които не отразяват реално настъпили и значими в наказателното производство факти не биха имали качеството смекчаващо обстоятелство, тъй като няма да кореспондират с останалите доказателства и няма да подпомагат разследването, обратното обаче- ще бъде вярно- и според мен именно това трябва да бъде критерият дали дадено самопризнание следва да се кредитира от съда за смекчаващо обстоятелство. Това становище е застъпено както от редица автори, така и в Тълкувателно решение № 1 от 2009г. на ОСНК на ВКС, според което самопризнанието – в материален смисъл следва да се преценява с оглед съдържанието и характеристиките му като форма на съдействие за установяване на обективната истина. *Не всяко, а само признание, което има качеството – смекчаващо обстоятелство може да рефлектира върху наказанието по реда на чл. 54, ал.2 от НК-от средата към минимума на санкцията.*

3.2. На тази плоскост следва да бъде разгледано самопризнанието и като изключително смекчаващо обстоятелство, но като се изхожда от смисъла, който законодателят е вложил в това основание за смекчаване на наказанието под минимума на санкцията, или заменянето му с по-леко по вид. Изключително смекчаващо обстоятелство е това, което значително променя характеристиката на престъплението³³. При преценката на съдията дали самопризнанието има изключителен характер, следва да се вземе предвид, че нормата на чл. 55 от НК е законоустановено изключение, което има универсален характер – тя е приложима спрямо всички престъпления от НК, при следните условия:

³³ Гиргинов Ант., Здр. Трайков, цит.съч., с.318.

- изключителни смекчаващи обстоятелства
- многобройни смекчаващи обстоятелства
- оценка на съда, че и най-лекото, предвидено в закона наказание е несъразмерно тежко

Законодателят не поставя пречка по делото да няма отегчаващи наказателната отговорност обстоятелства, а само изискване за вътрешно убеждение на съда, че наличието на дадено обстоятелство, или брой обстоятелства характеризират случая като изключителен и предвидените санкции в нормата на особената част са несъразмерно тежки, което би довело до нарушение на принципа на чл. 35, ал.3 от НК.

Безспорно положение е, че само наличието на изключителни или многобройни обстоятелства не задължава съдът да определи наказанието при условията на чл. 55 от НК. Необходима е кумулативна даденост на две предпоставки- наличието на такива обстоятелства и субективна преценка на съда, че и ней-лекото наказание е несъразмерно тежко, съобразно особеностите на случая (в този смисъл е решение № 861-69-III), но характерното е, че при наличието на тези две предпоставки, съдът е задължен да приложи чл. 55 от НК, тъй като необоснованото неприлагане на чл. 55 от НК води до явна несправедливост на наказанието (решение № 506- 75-1).

Следователно не всяко, а само онова самопризнание което има качеството- изключително обстоятелство може да предпостави прилагането на чл. 55 от НК, а за да е такова- то следва да бъде съпоставимо спрямо други обстоятелства, по същото дело и при решаване на сходни дела за конкретен вид обстоятелства.

На следващо място- самопризнанието може да е част от верига многобройно обстоятелства и тяхната численост да доведе до извода за несъразмерно тежкото наказание. Следователно, при определяне на наказанието и преценка на обстоятелствата, на признанието на деца не бива да се отдава по-голямо значение в сравнение с останалите факти по случая. Самопризнанието е един от фактите по делото и наличието му сам по себе си не му придава качеството “смекчаващо”, а с още по-голямо основание- “ изключително смекчаващо “ обстоятелство³⁴.

С оглед специфичната му юридическа природа и ролята му на абсолютна процесуална предпоставка за приключване на наказателни дела по диференцираните процедури по НПК, при отчитането му като факт, намаляващ наказанието, следва да се

³⁴ В този смисъл е и Тълкувателно решение № 1 от 2009г. на ОСНК на ВКС, т.7, съгласно което формалното изявление, с което подсъдимия признава фактите по обвинителния акт не бива да се интерпретира допълнително като смекчаващо обстоятелство.

държи сметка за следните обстоятелства, разгледани в тяхното единство и взаимовръзка:

1. *съдържание на самопризнанието – фактите, които излага обвиняемия в обясненията си и техния материален ефект – прекъсват ли трайно престъпно състояние, предотвратяват или ограничават вредни последици /съставомерни и несъставомерни/*
2. *неговото значение на елемент от системата на останалите смекчаващи и отегчаващи фактически обстоятелства по делото – мотиви, време, място, обстановка, други смекчаващи и отегчаващи вината обстоятелства.*
3. *неговото значение спрямо „външни” на системата от смекчаващи и отегчаващи обстоятелства фактори:*
 - *фактори от материален характер – вида на извършеното престъпление, степента на обществената му опасност, правната квалификация, стадия на осъществяване, дали деянието е извършено в съучастие, налице ли е съвкупност или рецидив, какви вредни последици са настъпили и др.*
 - *фактори от процесуален характер – останалите доказателства, известни по делото факти, съдействие на органите на разследването, етапа от наказателното производство, когато е направено признанието – на досъдебна фаза или след предявяване на материалите от досъдебното производство.*

III. Правно значение на самопризнанието и разкаянието на деца.

В исторически аспект, Устава за наказанията, които мировите съдии могат да налагат от 03 юни 1880 г.³⁵ изброява обстоятелствата, които смалчават вината на подсъдимите. Съгласно чл. 11 ал.6 за такова обстоятелство се счита признанието и чистосърдечното разкаяние. Видно от нормата, законодателят обвързва признанието с морална категория – чистосърдечно разкаяние, като последната е индикатор за превъзпитание и би могла да бъде разгледана като мотив за направените признания на деца. Подобен възглед е застъпен в руската доктрина и законодателство, като чистосърдечното разкаяние е едно от основанията за освобождаване от наказателната

³⁵ Съдебни закони. Част първа. Закони по съдоустройство и съдопроизводство, С. Държавен печат, 1885г.

отговорност или смекчаване на наказанието³⁶. Това становище се споделя и от редица български автори.³⁷

Този въпрос се поставя на плоскостта на самопризнанието като психически процес, неговата психическа страна. Така наред с наказателнопроцесуалната и наказателноправната му същност, които определят неговото юридическо битие, самопризнанието има и свои психологически характеристики, които го разграничават както от останалите доказателствени средства в наказателния процес, така и от останалите смекчаващи обстоятелства по чл. 56 от НК.

Самопризнанието има свой точно определен субект – не всяко лице може да направи самопризнание, както и точно определени времеви граници, в които може да бъде дадено. Освен тази юридическа рамка, обаче, признанието на вината, подобно на престъплението има своя психическа страна – то е процес, продиктуван от лични потребности на дееца, мотиви, цели и решение. Нещо повече – тези психологически процеси протичат в съзнанието на извършителя след извършване на престъплението *и то – на определен етап, след започване на наказателното производство*, – в процеса на доказване и привличането му в качеството на обвиняем, *Това неизменно внася допълнителни емоционални нюанси в признанието* и поставя въпроса за неговите мотиви. Ето защо авторите, които застъпват тази теза виждат в признанието изходния пункт на превъзпитанието, началото на постигане на целите на наказанието и по този начин поставят самопризнанието сред обстоятелствата, характеризиращи личността на извършителя и обосновават занижаване на санкцията, което е пряко следствие на презумпцията, че превъзпитателния процес е започнал.³⁸ И тъй като, престъплението, като факт от обективната действителност не може да бъде разгледано изолирано от нея, същото оставя отражение в съзнанието на дееца след извършването му. Това е и основанието самопризнанието на обвиняемия да се обвързва с изразяване на съжаление и разкаяние за извършеното и това да аргументира приемането му като смекчаващо обстоятелство.³⁹

³⁶ Вж. Чистосердечное раскаяние на предварительном следствии, Авторски колектив, Москва, Изд-во ВНИИ МВД, 1975, стр.5-13

³⁷ **Симеонов, Хр.** Индивидуализацията на наказанието при условията на чл.55, 57 и 58 НК. - *Социалистическо право*, 1981, № 9, с. 46-53

³⁸ **Н. Ф. Кузнецова, В.А. Курников**, Отягчающие и смягчающие обстоятельства учитываемые при определении меры наказания, МГУ, 1958г., с.147-148; **И. И. Карпец**, Отягчающие и смягчающие обстоятельства в уголовном праве, М. 1959, с.85.

³⁹ **Бацаров**, цит. съчинение, с.140.

Според мен обвързването на самопризнанието със съжаление за извършеното и желание за превъзпитание е спорно. Това се дължи на смесване на различни категории е улеснено от комплексната природа на самопризнанието- то съчетава в себе си психологически, морални и правни аспекти и за разлика от други, обективни обстоятелства като имуществено и здравословно състояние, семейно положение, предходни осъждания, *самопризнанието е обвързано повече или по-малко с конкретни психически процеси, които протичат в съзнанието на дееца след извършване на инкриминираното деяние. Както беше споменато по-горе* признанието на дееца като осъзната дейност винаги е предшествано от психологически процеси, протичащи в съзнанието на извършителя – не е изключено те да бъдат - осъзнаване на извършеното, разкаяние, искрено съжаление. Това обаче е само една възможна хипотеза, а не индикатор, че е започнал процес на превъзпитание и поправка. Напълно възможна е и обратната хипотеза- решението за признание на вината да е продиктувано от други мотиви- под натиска на доказателствата по делото, или осъзнаване на поощрението, което наказателноправна норма дава за смекчаване на санкцията, или желание за по-бързо приключване на процеса, с оглед възможностите, което НПК предоставя за разглеждане на дела по съкратени процедури. Самопризнанието би могло да бъде мотивирано и от други подбуди – желание да разкрие и други участници в престъплението, някои от които – от позицията на моралната нормативна система биха били оценени отрицателно като например – лична вражда, желание за отмъщение на някой от другите съучастници и др. Наказателното право не се интересува от мотива за направеното самопризнание, респективно- от това дали то е направено поради разкаяние или други мотиви.

Самопризнанието следва да се прецени и от гледна точка на целите, които трябва да постигне наказанието, т.е от гледна точка на личността на дееца от когото изхожда. Самопризнанието не само предполага извършено престъпление, то е част от посткриминалното поведение на извършителя спрямо когото съдът трябва да наложи такова наказание, с което да постигне визираните в чл. 36 от НК цели.

Безспорно разкаянието и самопризнанието не могат да се разглеждат напълно изолирано, но връзката им не бива да се абсолютизира, тъй като не е задължително нейното наличие. Двете категории могат да съществуват една без друга, заедно, без да се взаимноизключват, както и да се отнасят като причина към следствие. На първо място не е задължително разкаянието и самопризнанието да съвпадат по съдържание. За разкаяние можем да говорим само в рамките на психиката на извършителя, неговите

емоции след извършване на престъплението, но то е категория на психологията, религията и морала. На следващо място- разкаянието не винаги предполага обективирано по делото признание. Ако разкаянието не се изрази посредством конкретни действия и то в рамките на наказателния процес, същото ще остане ирелевантно за решаване на случая. От своя страна- самопризнанието често бива мотивирано от разкаянието на извършителя, тъй като, както вече споменахме по-горе, няма рязка граница между извършването на престъплението и фактите, които настъпват след него, а един от тези факти е образуването на наказателното производство и привличането на лицето-извършител на престъпление в качеството на обвиняем. Съзнанието на дееца не може да остане безразлично към тези юридически факти, към въздействието на държавата спрямо него. Въпреки изложеното обаче, неправилно би било да се обвързва самопризнанието на дееца с неговото разкаяние. *От позицията на обективното право, самопризнанието, а не разкаянието е основание за прилагане на поощрителна норма⁴⁰. Следователно неговото наличие, респективно- отсъствие не е основание за смекчаване на наказанието, макар, че разкаянието като психически процес има връзка с постигане на превъзпитателния ефект на наказателното право и в частност – наказанието.*

IV. Самопризнанието на дееца като основание за приложение на поощрителни норми в НК

В редица норми от особената част на Наказателния кодекс самопризнанието е издигнато като лично основание за освобождаване от наказателна отговорност или определяне на наказание при условията на чл. 55 от НК.

Съгласно разпоредбата на чл. 105, ал. 2 от НК *„не се наказва, онзи, който се е поставил в услуга на чужда държава или на чужда организация, за да ѝ служи като шпионин, ако доброволно се разкрие пред органите на властта“*.

Друга поощрителна норма за направено самопризнание е съобщаването на за участие в престъпно сдружение- организация или група, който доброволно се *предаде на властта и разкрие организацията или групата, преди да е извършено от нея или от него друго престъпление по тази глава – чл. 109, ал.5 от НК*. В този случай освобождаването от наказателна отговорност е обусловено от няколко фактора- на

⁴⁰ Повече по въпроса вж. *Марков, Р.*, Поощрителните норми в наказателното право, С., 2001, с.36-48.

първо място- от участието в организация или група, която има за цел извършване на престъпления по против републиката. Наказуемо е самото участие в такова сдружение, следователно освобождаването от наказателна отговорност следва да се търси на плоскостта на наказуемата предварителна престъпна дейност и то – от момента на участие, до извършването на друго престъпление от групата по глава първа от НК. Ако самопризнанието е направено след извършването на престъпление по глава първа от НК от организацията, наказателната отговорност ще се търси без възможност за индивидуализация на наказанието, с изричното указание за съда да приложи чл. 55 от НК.

Такива поощрителни разпоредби са предвидени и за други престъпления, чието изпълнително деяние е участие в престъпни сдружения или трайни престъпни състояния – чл. 142, ал.6, чл.321, ал.4 и ал.5, чл. 321а, ал.4 от НК. Общото между тях е, че наказателната отговорност по основния състав е изнесена на пред, тъй като се касае за завишена степен на обществена опасност и застрашеност на обекта на престъплението. Освен това се касае за трайно престъпно състояние на група лица- престъпления, извършени с участието на организирани престъпни сдружения, които по дефиниция се наказват по-тежко.⁴¹

Поощрителните разпоредби, водещи до ненаказуемост или приложение на чл. 55 от НК изискват активно поведение на дееца- участник в сдружението, признание на факти и обстоятелства от реалната престъпна дейност на сдружението. Необходимо е самопризнанието да е направено при ясното съзнание, че има възможност престъпната дейност или трайното престъпно състояние да продължат във времето и деянието да остане неразкрито. Достатъчно е тази увереност да е субективна и да не отразява реалната възможност за разкриване на престъплението, например деецът да не знае, че предстоят мероприятия на органи на МВР по задържане на лицата, участващи в организираното престъпно сдружение. Не на последно място, самопризнанието се толерира от законодателя, тъй като чрез него се възпрепятства по-нататъшната престъпна дейност и по този начин се ограничават вредните последици от престъпната дейност, без последните да се заличават с обратна сила.

При очертаване на поощрението законодателят не се интересува от мотива за посткриминалното положително поведение на дееца, а от неговия резултат – прекратяване на предварителна престъпна дейност при трайните състояния, или –

⁴¹ Повече по въпроса вж. *Марков, Р.*, Престъпна и правомерна дейност на множество лица, С., 2006 г., с.51- 78.

преустановяване на престъплението, предотвратяване на вредни последици, подпомагане на органите на разследването по разкриването и доказването на престъплението, когато същото е извършено от престъпно сдружение.

Въпреки приликите между института на самопризнанието и поведението, визирано в поощрителните норма, не бива да се поставя знак за равенство между тях. Те могат да съвпадат по съдържание, в случаите, когато поощрителната норма определя поведение, което да е реално направено самопризнание. Това обикновено е визирано в нормата „се предаде на властта”, „съобщи всички”, двата института имат различно основание и правна природа.

1. Самопризнанието е универсален институт с комплексна юридическа природа, той е приложим спрямо всички наказуеми деяния. Самопризнанието може да бъде смекчаващо или изключително смекчаващо наказателната отговорност обстоятелство, но – когато е формално- то няма това качество.
2. Самопризнанието е абсолютна процесуална предпоставка за решаване на наказателни дело по реда на съкратено съдебно следствие- чл. 371, т.2 от НПК и споразумение.
3. Самопризнанието няма предопределено значение и не се отразява директно върху санкцията.
4. Само по себе си, когато не е визирано като основание за поощрение, самопризнанието не е прекратително основание за възникналата наказателна отговорност.

За разлика от него, визираното в поощрителните разпоредби посткриминално поведение стои в причинна връзка с прекратяване на правоотношенията на наказателната отговорност или с определяне на наказание при условията на чл. 55 от НК. Принципът на индивидуализация е стеснен, съдията няма място за преценка на съотношение между отегчаващи и смекчаващи обстоятелства, тъй като определяне на наказанието при чл. 55 е израз на поощрението – пряка последица от посткриминално положително поведение с конкретен резултат, в две направления- предотвратяване на вредни последици и прекратяване на трайно престъпно състояние, което би могло да доведе до такива, или разобличаване престъпната дейност на престъпни сдружения, които индикират по-висока степен на обществена опасност, в сравнение с останалите престъпления. Поощрителните разпоредби имат различно от самопризнанието съдържание- поощрението може да бъде направено като резултат и от друго поведение – оказана помощ на пострадалия,

възстановяване на щетите. От друга страна- поощрителните разпоредби не се отнасят до всички престъпления, за разлика от самопризнанието нямат универсално приложение.

При наличието на поощрение, съдът не разполага с възможност да прецени дали предвиденото наказание е несъразмерно тежко, т.е дали да приложи чл. 55 от НК. Той е задължен да накаже при условията на тази разпоредба, без оглед на останалите обстоятелства по делото. При направено самопризнание, когато не е налице поощрителна разпоредба, съдът задължително съобразява обстоятелствата по делото и това дали наличието на изключителни или многобройни обстоятелства води до извод, че и най-лекото, предвидено в закона наказание е несъразмерно тежко.

Изричното указание за приложението на чл. 55 от НК от страна на законодателя за определено престъпление от НК извежда няколко важни извода:

На първо място- самопризнанието само по себе си не е изключително смекчаващо обстоятелство- ако законодателят му бе придал такова значение, то щеше да е отразено в общата част на кодекса – с изрично указание за заменяне на санкцията, слизане под най-ниския предел или неналагане на допълнително наказание. Ако само по себе си признанието на дееца беше изключително смекчаващо обстоятелство нямаше да има нужда от изрични поощрения и указание за приложение на нормата на чл. 55 от НК.

*В редица поощрителни разпоредби, самопризнанието има точно определено от нормата съдържание, изразяващо се в посткриминално активно поведение на дееца с обратна на престъпната насоченост. Въпреки това самопризнанието не „придобива” качеството изключително смекчаващо обстоятелство”, а е самостоятелно - **правно основание**, визирано в точно определена наказателноправна норма за прилагане на чл. 55 от НК.*

V. Заключение

Изводът от направения анализ е, че на самопризнанието не може да бъде отдадено основно, нито предопределено значение при отмерване на наказанието, тъй като основната тежест за определяне на вида и относителния размер на санкциите е отредена на обществената опасност на деянието. Освен процесуалната му същност –на доказателствено средство и средство за защита, самопризнанието има своя материална

същност- на смекчаващо наказателната отговорност обстоятелство, която има правна природа, различна от психологическите категории – разкаянието и искреното съжаление. Неговото значение за делото обаче не е предопределящо за занижаване на санкцията, а предопределено от правната природа на несъставомерни фактически обстоятелства по чл. 56 от НК, чието съществуване е вторично, подчинено на законоустановените признаци от състава на престъплението.

Следователно самопризнанието на извършителя на престъпление като смекчаващ мярката на наказателна отговорност факт, следва винаги да се обсъжда в контекста на останалите съставомерни и несъставомерни обстоятелства по делото, без инертно да му се придава значение на смекчаващо отговорността обстоятелство. Самопризнанието само по себе си не е изключително смекчаващо обстоятелство, но може да бъде такова- наравно с всички останали обстоятелства по делото, тъй като нормата на чл. 55 е универсална- както по отношение на всички видове престъпления, така и по отношение на всички видове обстоятелства, следователно самопризнанието не стои по-високо в сравнение с останалите правнорелевантни фактически обстоятелства. Освен изключително обстоятелство, то може да бъде елемент от система- многобройни факти и отново- на общо основание да доведе до приложение на чл. 55, ако и най-лекото, предвидено в закона наказание се окаже несъразмерно тежко. Всяко предпоставяне на признанието на вината и нейния пряк ефект върху санкцията противоречи не само на принципа на чл. 14 от НПК, но и на принципите на определяне на наказанието и правните основания за прилагане на чл. 55 от НК, изрично отразени в нормата с цел гарантиране симетрията между извършеното престъпление и наложеното за него наказание.

**EFFECT OF THE DOER'S CONFESSION FOR THE DETERMINATION
OF THE PUNISHMENT**

assistant Petya Velinova Mitreva

The effect of the doer's confession in criminal cases adjudicated under the order of the brief court investigation or settlement of the case by an agreement is statutory lowering the punishment. This procedural effect raises the question about the material value of the confession which has to be presented through the point of two purposes of the punishment and the basic principles of imposing a determined sanction on a particular doer.

Current article is focused on the material legal contents of the confession as a mitigating circumstance and legal grounds for applying art. 55 of Penal Code, which allows the substitution of the statutory sanction with a lighter one.